

OFFENTLIGA RUM PÅ EXPORT

2014-12-16

Av: Movium

Svenska planerare och landskapsarkitekter som arbetar internationellt lyfter fram sin syn på offentliga rum och sin förmåga till samarbete över sektorsgränser som specifik. STAD:s Karin Andersson gör en internationell utblick och finner en svensk stad av utopiska mått på export till Kina och ett Nairobi som sneglar mot nordlig planeringspraktik.

Kinas urbanisering är en av de snabbaste i världen just nu. FN spådde 2012 att inom de närmsta 40 åren kommer över 300 miljoner människor i Kina att lämna landsbygden för att söka lyckan i de kinesiska städerna. Den kinesiska staten står inte handfallen. Deltat vid Changfloden där Shanghai ligger brukar beskrivas som den urbana region som växer snabbast i världen. För att undvika överbelastade stadskärnor har Shanghai, liksom många andra storstadsregioner, introducerat utvecklingsprogram för helt nyanlagda satellitstäder. Tanken är att en minskad utvecklingspress på städernas centrala delar ska leda till att städernas omgivande rurala och suburbana områden får spela en större roll i regionens ekonomiska tillväxt genom ett geografiskt och ekonomiskt regionalt polycentriskt nätverk.

2001 lanserade Shanghai utbyggnadsprogrammet One City Nine Towns som en del av denna strategi. Den stora staden Shanghai skulle vara fortsatt enad, men i storstadsregionens ytterkanter skulle tio nya satellitstäder byggas som alla skulle ansluta till centrum med spårbunden kollektivtrafik. De nya förstäderna skulle byggas från noll på i huvudsak återanvänd industrimark men även jordbruksmark (vilket numera är förbjudet i många provinser), ha en specifik målgrupp och en design baserad på idéer och estetik typisk för utvalda städer i USA och Europa.

Från Sverige vann Sweco tävlingen om den svenska staden Luodian som skulle ligga norr om Shanghai, ha en utbredning på 4 km² och en önskad befolkning på 30 000 invånare, och koppla ihop två befintliga småstäder.

– Det var ingen från Sverige som hade jobbat med planering i Kina tidigare, och det var inte heller vanligt att man vände sig till ett specifikt land på detta direkta vis som de kinesiska beställarna gjorde, konstaterar Ulf Ranhagen, chefsarkitekt på Sweco och professor emeritus på avdelningen för urbana och regionala studier vid KTH samt hedersprofessor vid Tongjiuniversitetet i Shanghai.

De kinesiska beställarna var tydliga med att de ville ha mer influenser från väst. De hade sett Västra hamnen i Malmö, Hammarby sjöstad i Stockholm och även Sigtuna vid Mälaren, som de blev särskilt förtjusta i. De ville ha något liknande. I den svenska staden i Shanghai finns Lake Malaren, Shanghais näst största konstgjorda sjö, som har blivit en central plats för bröllopsindustrin eftersom många nygifta vill fotograferas vid den.

Ulf Ranhagen menar att det mest typiskt svenska i Luodian är de offentliga rummen, att byggnaderna har servicelokaler i bottenplan och att kvarteren är, i alla fall med kinesiska mått mätt, små. I Swecos ursprungliga plan var även grönstrukturen en viktig del av den offentliga marken. 13 år senare beklagar Ranhagen i en rapport att delar av den grönstruktur Sweco planerade ligger i inhägnade bostadsområden och inte är tillgänglig för allmänheten.

Arbetet med Luodian var startskottet för Swecos arbete i Kina. Sedan dess har företaget planerat flera nya städer.

På visionsbilder är det lätt att se vilka tekniska lösningar som ska bidra till en ökad ekologisk hållbarhet. Det är solceller, vindkraftverk och spårburen kollektivtrafik. Städerna blänker i silvrig betong och grönskande vegetation. Det är inte lika lätt att läsa hur det sociala livet kommer te sig.

– Vi diskuterar hela tiden hur man ska undvika exempelvis gated communities med höga murar, som ofta är önskat av beställaren. Luodian är ett bra exempel på motsatsen, menar Ulf Ranhagen, där de centrala delarna är en öppen och småskalig kvarterstad. Vi försöker placera service och butiker vid gatorna för att få ett rikare gatuliv.

Det traditionella kinesiska kvarteret är stort och har ett rikt offentligt liv med butiker, restauranter och annan service längs storkvarterets yttersidor samtidigt som stora delar av det sociala livet också finns inne i kvarteret, på små bakgator kallade Longtangs. Fortfarande är kvarteren stora i nya kinesiska städer. Men de är ofta omgärdade av murar utan det rika sociala livets längs kvarterets utsidor.

Kina är beställarens marknad, enligt Ulf Ranhagen. Även om beställarna vänder sig till Sverige för att de ser kvaliteter i våra städer har de sina specifika krav. Projekten är i regel storskaliga och målgruppen, som ofta är medel- och höginkomsttagare, är redan bestämd. Ett positivt tecken är ändå, menar Ulf Ranhagen, att man på flera håll arbetar med att bygga vad man kallar affordable housing i nya städer.

Enligt Ulf Ranhagen har Sverige kommit längre än många andra länder när det gäller systemtänkande och att arbeta över sektorsgränser. Det är den processen som deras kinesiska samarbetspartners söker kunskap om. Ulf Ranhagen blir ofta tillfrågad om hur det gick till när Västra hamnen och Hammarby sjöstad byggdes och hur svensk kommunal planering fungerar.

Ulf Ranhagen menar att en viktig del är den samverkansprocess mellan offentligt och privat som har skett för att främja samarbete mellan byggherrar, arkitekter, infrastrukturlag och andra konsulter. Vidare har en del aktörer haft markanvisningar kring flera, mindre kvarter på flera håll i stadsdelarna, vilket främjar mångfald. Ulf Ranhagen nämner även hållbarhets- och miljöprogram kopplade till gestaltningsprogram som ställer krav på byggherrarna samt ett stort inslag av informella medborgar- och expertdialoger som incitament och inte enbart piskor via regler och krav.

Många av dessa initiativ har tagits trots att inget regelverk tvingat kommunerna. Ulf Ranhagen menar att svenska planerare har med sig erfarenheter av denna i stor utsträckning informella samverkan som ett viktigt socialt kapital vid internationellt arbete.

Den huvudsakliga stadsutvecklingen i Kenyas huvudstad Nairobi äger rum utanför stadens centrum, där nybyggda shoppinggallerior, inhägnade bostadsområden och prioritering av biltrafik leder till en fragmenterad stadsbild. Staden har få offentliga platser. Endast 11,5 procent av staden är gator, enligt ett UN-Habitat Working Paper från 2013, att jämföra med Manhattans 36 procent. Detta trots att hälften av alla transporter inom staden sker till fots och största delen av det offentliga rummet utgörs av vägar.

Skyltar som proklamerar "No idling" är vanliga. På gatorna och de trottoarer som finns ska man inte socialisera.

I stadens informella bosättningar är gatan dock ofta den enda sociala plats som finns. Slumområden täcker endast fem procent av Nairobis yta men är hem för mer än hälften av stadens invånare. Korogocho är Nairobis fjärde största slumområde. Här bor runt 40 000 människor på en yta strax över en kvadratkilometer. För sex år sedan påbörjades här ett uppgraderingsarbete med fokus på områdets gator. Några av de största gatorna breddades och asfalterades genom ett debt-swap-initiativ mellan Kenya och Italien, där en del av Kenyas skuld till Italien avskrivs mot att Kenyas regering

utför sociala utvecklingsprojekt, för att göra området mer tillgängligt för biltrafik och ta ett litet steg på vägen mot målet att höja områdets sociala och ekonomiska status.

Landskapsarkitekterna Maria Höök, Marlene Thelandersson, Emma Skottke och Pia Jonsson, grundare av projektet Nairobi Narratives och verksamma i Stockholm och i Göteborg, fick uppdraget av UN-Habitat att färdigställa en utvärdering av uppgraderingsprojektet. De menar att slumuppgradering måste ha gatan – som är det enda offentliga rum som finns i täta, informella bosättningar – som utgångspunkt. De är kritiska till den toppstyrda planeringsprocess som ligger bakom uppgraderingen.

– Designen på gatan är fel från början, säger Pia Jonsson. Den är ritad för fordonstrafik men i Korogocho tar sig de flesta fram till fots. De boendes perspektiv har inte kommit fram i planeringsprocessen.

Kenya sneglar, tillsammans med många andra utvecklingsländer, mot planeringspraktiken och dess estetik i den norra hemisfären, något Pia Jonsson och hennes kollegor är kritiska till. Utvecklingsländer måste utgå ifrån sina egna förutsättningar och problem, som stora ekonomiska och sociala skillnader, en snabb urbanisering och slumutbredning. De nordliga stadsplanerna för medel- och höginkomsttagare är inte ett rimligt alternativ för exempelvis Korogocho. Det är inte heller de bilderna och idealen landskapsarkitekterna utgår ifrån.

– Den generiska formen funkar inte här, även om Kenyas ledning nog gärna skulle se att en internationell stjärnarkitekt designade en eko-stad som branding för Kenya som framgångsnation, säger Maria Höök.

– Man har inte pratat så mycket om det offentliga rummet i Nairobi tidigare, säger Marlene Thelandersson. Men nu börjar också de lokala myndigheterna Nairobi City County få upp ögonen för hur andra delar av världen, exempelvis Europa, jobbar med det offentliga rummet som en motor för social förändring. Det är det vi tar fasta på i vårt fortsatta arbete.

Marlene Thelandersson och hennes kollegor har under hösten varit i Nairobi med finansiellt stöd av Svenska Institutet och med Arkitekter Utan Gränser som paraplyorganisation. I Nairobi samarbetar de med bland andra UN-Habitat och gräsrotsorganisationen Hoperaisers Youth Initiative.

De studerar hur de offentliga rummen i områden med få offentliga platser kan utvecklas genom aktivitet. I sådana områden används de offentliga rummen främst till nödvändiga aktiviteter, som transport och handel, men även frivilliga och sociala aktiviteter äger rum. De senare åsidosätts ofta vid uppgraderingsprojekt. Landskapsarkitekterna jobbar med att ordna positiva aktiviteter inom kultur och sport för barn och unga, och på så vis skapa en demokratisk plattform där de unga får möjlighet att appropriera och därmed även uttrycka sig i det offentliga rummet. Att ta plats i det offentliga rummet är i sig en politisk handling.

Målet är att kunna visa att aktiviteter i stadsrummen får positiva sociala effekter. Ger det ett säkrare gaturum, vågar unga ta mer plats, används utrymmet mer jämställt, sjunker kriminaliteten? Nu letar de efter sätt att statistiskt visa att småskaliga förändringar kan få storskaliga och långsiktiga positiva konsekvenser, med förhoppningen att kunna förändra sättet som Nairobis myndigheter ser på slumområden, för att på så sätt göra det lättare för andra organisationer att arbeta med liknande metoder

Att vi har samarbetat med UN-Habitat tidigare är avgörande för vårt arbete nu, säger Maria Höök.

– De respekterar det vi gjort och fungerar därmed, kombinerat med att vi är landskapsarkitekter som arbetar professionellt med offentliga platser, som dörröppnare till andra instanser. Det är i princip omöjligt för exempelvis Daniel

Onyango från Hoperaisers i Korogocho att få gehör i kommunen, som sluminvånare avfärdas han. Den kulturella auktoritet vi bär på som högutbildade västerlänningar är också vår biljett till högre instanser. Det ger oss en möjlighet att vara en brygga mellan aktivistiska gräsrots- organisationer och lokala myndigheter och UN-Habitat.

Emma Skottke lyfter, liksom Ulf Ranhagen, fram deras kompetens att samverka med många olika aktörer och instanser som en nyckel för deras arbete. Det informella mötet är viktigt, säger hon, och de erfarenheter de har av det svenska planeringssystemet med brukarmedverkan och medborgardialoger är viktiga.

– Vi kan leda samverkansprocesser och förstå de lokala aktiviteterna i ett rumsligt, politiskt och globalt perspektiv, de lokala myndigheterna har den politiska makten över stadsutvecklingen och Hoperaisers kan Korogocho. Vår roll är att få ihop all denna kunskap till en komplex men ändå förståelig bild.

Denna text är hämtad ur Tidskriften STAD – debatt och reflexion om urbana landskap nummer 7 med temat Vilken stad ser du? Fler artiklar från STAD finns [här»](#) – i [Moviums bokhandel](#) eller i [Qiozk](#)